

Alapjog az ölésre? A jogos védelem alkotmányos keretei

A jogos védelem az egyik legősibb jogintézmény, amelynek létjogosultsága vitathatatlan, hiszen mindenkinek joga van megvédenie magát a jogtalan agresszióval szemben. A jogos védelemmel foglalkozó tudományos munkák reneszánszát éljük, ahogyan a politikában és közgondolkodásban is aktuális² a téma. 2009-ben a megelőző jogos védelem jelentett nívumot a magyar büntetőjog történetében, majd két évvel később az Alaptörvény alkotmányi rangra³ emelte az önvédelem jogát. Az új Btk. a szituatív jogos védelem törvénybe iktatásával pedig már jelentősen újraformálta az intézményt

A jogos védelem jogalkalmazói szempontból is érzékeny, különös odafigyelést igénylő jogintézmény, mert a védekező cselekmény is (formálisan) bűncselekmény. Edvi Illés Károly A Csemegi-kódex kommentárjában leírt gondolatai jól rávilágítanak arra a nem csak jogi, hanem erkölcsi szabályra is, amely a jogos védelmet jelenti. Edvi szerint ugyanis itt erőről van szó az erőszak helyett, szemben a német joggal, ahol az erő iránya, vagyis annak jogossága lényegtelen, mert minkét esetre a Gewalt szót használják.⁴

Jelen cikk, a jogos védelemnek nem a büntetőjogdogmatikáját kívánja elemezni, hanem annak alkotmányos korlátaival foglalkozik. A jogos védelem alkotmányi szintű szabályozása egyáltalán nem tekinthető általánosnak. Bolyky Orsolya tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy az európai országok közül Ciprus és Málta szabályozza alkotmányában a jogos védelem alapjait.⁵ A korábbi alkotmányunk az 1949. évi XX. törvény nem tartalmazta a jogos védelem szabályait.

I. A jogos védelem a 23/1990. (X. 31.) AB határozatban

Az Alkotmánybíróság döntéseiben kifejezetten a jogos védelem intézményével nem foglalkozott, ugyanakkor több AB határozat is megemlíthető, amelyek az élethez való jog és az emberi méltóság vonatkozásában kapcsolódnak jelen cikk témájához. Ennek legismertebb döntése a Sólyom László párhuzamos véleményét tartalmazó 23/1990. (X. 31.) AB határozat volt. Emellett azonban érdemes utalni a jogos védelmet közvetetten érintető későbbi döntésre az 58/1994. (XII. 14.) AB határozatra, amelyben az Alkotmánybíróság az élethez való jogra hivatkozva leszögezte, hogy *[a]z Alkotmánynak ez a rendelkezése az állam részéről nem csupán e jog megsértésétől való tartózkodás kötelezettségét jelenti, hanem e jog biztosítását, az emberi élet védelmét ...tevékenyen is elő kell mozdítania. Az emberi élet tevéleges állami védelmét szolgálja olyan büntető ... jogszabályok meghozatala és végrehajtása, amelyek az emberi életet mások tevékenységétől vagy tevékenységének eredményétől óvják.*

A jogos védelem alkotmányjogi problematikája tehát az élethez való jogról szóló 23/1990. (X. 31.) AB határozatban jelent meg először, amely ugyan a halálbüntetés eltörlésének alkotmánybírósági fundamentuma volt, de Sólyom László párhuzamos véleményében többek között kitért a jogos védelem kérdésére is. Sólyom érvelését többen is

¹ PhD, Adjunktus, NKE-ÁKK Lőrincz Lajos Közigazgatási Jogi Intézet.

² Lásd például <https://mno.hu/belfold/kiolthato-a-tamado-elete-2412559> letöltés ideje 2017.08.19.

³ Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához. Alaptv. V. cikk.

⁴ Edvi Illés Károly: A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata. I–III. Budapest: Révai, 1909. 22 o.

⁵ Bolyky Orsolya: Önvédelemhez való jog és a jogos védelem. Ügyészek lapja, 2013/1. 69-70. o.

vitathatónak tartották, amelyhez én magam is csatlakozom.⁶ Véleménye szerint ugyanis „[a]z önbíráskodásra az állam nem engedhet át olyan hatalmat, ami neki sincs: a támadót nem ítélné halálra a bíróság sem”. A jogos védelem azonban nem tekinthető büntetésnek, ezért nem állítható párhuzamba a jogos védelem során kifejtett ölési cselekmény a büntetőhatalom által meghozott ítélettel. Egyet tudok érteni ehhez kapcsolódóan Mészáros Ádámmal, hogy egy halálbüntetés ellenes jogrendszer még biztosíthat jogot a védekezésre akár olyan mértékben is, amely a támadó életének kioltásáig terjedhet.⁷ Véleményében Sólyom azt is kifejti, hogy „[a] jog nem az élettől való megfosztás jogszerűségét ismeri el, hanem annak a szituációnak jogon kívüliségét, amelyben a támadás és elhárítása lezajlott”. A jogos védelem álláspontom szerint jogintézménynek tekinthető, hiszen mind az akkor hatályos Btk. mind pedig a jelenleg hatályos büntetőjogi kódex szabályozza azt, így nem tekinthető jogon kívülinek.

Vitatható az a Sólyomi álláspont is, amely úgy hangzik, hogy a törvény „[j]ogot a támadó megölésére nem adhat, de ugyanazon okból azt sem írhatja elő, hogy a megtámadott túrni köteles: ezzel ugyanis az ő élete felett rendelkezne”. Álláspontom szerint nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy a támadó nemcsak, hogy a jogtalanság talaján áll, hanem, hogy magatartása önkéntes, ez pedig a saját életének veszélyeztetését jelenti, amelyre alább még kitérek.

A párhuzamos vélemény mindezek mellett nagyon helyesen kijelöli a határát a jogos védelemnek, amikor nem személy elleni támadásról van szó, hiszen az anyagi javakat vagy a közérdeket ért támadás elhárítása nem sértheti a támadó élethez való jogát. Ez meghatározza a megelőző jogos védelem alkotmányos pillérét is, vagyis azt, hogy akkor még a Btk.-ban nem szereplő megelőző jogos védelem eszköze élet kioltására nem lehet alkalmas. A vagyon ellen irányuló támadás elhárítása még eshetőleg szándékkal sem irányulhat a támadó életének elvételére⁸.

II. Az V. cikk és a felmerülő problémák az Alaptörvényben

A korábbi alkotmány a jogos védelem alkotmányos kereteihez támpontot, az élethez való jog, mint alapvető jog által adott. A jogos védelem és élethez való jog alkotmányjogi összefüggései azonban ismét reflektorfénybe kerültek az új Btk. megszületésével. A szituatív jogos védelemhez kapcsolódó védelem intézménye és az élethez való jog kollíziója az elemzések fókuszpontjában van. A Kúria a 4/2013. számú BJE határozatban kifejtette, hogy *[a] jogtalan támadással szembeni védekezés alkotmányos alapjogként történő deklarálása a Büntető Törvénykönyv Általános Részében szabályozott jogintézményt, mint különösen védett értéket emelte ki, olyan felhatalmazást adva az ország polgárainak, amely a jogtalansággal szembeni ellenállást többé nem kivételes lehetőségnek, hanem mindenkit megillető természetes alapjognak ismeri el.* A jogirodalomban van olyan álláspont, amely V. cikk deklarációját nem tekinti nagy jelentőségűnek, arra hivatkozva, hogy az alkotmányozó nem tett mást, mint a büntető anyagi jogban eddig is szabályozott jogintézményt emelte be az Alaptörvénybe.⁹

⁶ Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika: Magyar büntetőjog. Általános rész. CompLex Kiadó, Budapest, 2012. 176. o.

⁷ Mészáros Ádám: Büncselekménytani tévelygések a jogos védelem kapcsán. In: Ügyészek lapja, 2014/3-4. 5-29. o.

⁸ Ujvári Ákos: Az élethez való jog és a jogos védelem összefüggései. In: Iustum Aequum Salutare 2006/1-2. 93. o.

⁹ Gál Andor: A Kúria jogegységi határozata a jogos védelemről. In: Jogesetek magyarázata. 2014/3. 27. o. Majd úgy folytatja, hogy egy jogalkotói döntés „nagy jelentőségű megoldásként” történő értékelése egy önálló hatalmi ág körébe tartozó bírósági szerv részéről nem szerencsés, mivel veszélyeztetheti az általa kibocsátott kötelező jellegű jogalkalmazói instrumentum tárgyilagosságát.

Álláspontom szerint a korábbi alkotmány nem adott volna felhatalmazást, vagyis alkotmányos alapot a szituatív jogos védelem vélelmének törvényi szabályaira. Véleményem szerint az élet elleni támadás törvényi vélelmének szabálya a büntetőjogban sértette volna a jogállamiság elvét. Különösen a lakásba, illetve az ahhoz tartozó bekerített helyre történő jogtalan behatolás életellenességének vélelme nem felelt volna meg a jogbiztonság követelményének. A jogos *önvédelem* Alaptörvénybe iktatásával a jogintézmény az alapvető jogok rangjára emelkedett, így megteremtette azt az alkotmányos alapot, amely felhatalmazást ad arra, hogy a törvény által megjelölt keretek között alapvető jog legyen a támadás elhárítása. Ugyanakkor, ahogyan arra Bárd Károly rávilágít az Alaptörvény szűkebben vonta meg a jogos védelem alapjogi szabályait, mivel csak a saját élet és saját tulajdon elleni támadás elhárítását ismeri el, így mások személye, vagyona vagy a közérdek elleni támadás ezen az alapjogi körön kívül esik.¹⁰ A jogalkotói szándék vizsgálatát itt szükségesnek vélem, mert *expressis verbis* önvédelemről szól az Alaptörvény V. cikke és nem jogos védelemről.

Egy írott alkotmány funkciója a jogrendszer alapjának a lefektetése, részletszabályok alkotmányban történő elhelyezése feleslegesen és indokolatlanul duzzasztaná fel az adott állam alkotmányát. Ugyanakkor az alacsonyabb jogforrások az alkotmányból fakadnak, tehát az alaptörvényi szabályok kijelölik a további jogalkotás mozgásterét is. Az alkotmányozó a törvényhozóra bízta az önvédelem részletszabályainak kidolgozását. Bárd Károly felhívja a figyelmet arra is, hogy a támadó élethez való joga és a védekezés, mint alapjog összeütközésének feloldását az alkotmányozó úgy végezte el, hogy önvédelemre szűkítette le a jogos védelmi helyzetet.¹¹

Láthatóan az V. cikk több alkotmányjogi és büntetőjogi kérdést is felvet. Egyfelől alapjogi rangra emelkedett a jogos védelemnek az önvédelemre korlátozható esete, így nyilván feltehetjük a kérdést, hogy a mások személye vagy javainak megóvása alkotmányos védelemben részesül-e? Szomora Zsolt arra hívja fel a figyelmet, hogy a „más személyének, javai” védelmének alaptörvényi hiánya nem teszi indokolttá, hogy Büntető Törvénykönyvön változtatni kelljen, mert nem zárja ki, hogy törvény szélesebb körben biztosítsa a jogos védelem lehetőségét.¹² Szomora rávilágít arra is, hogy *[b]ár az V. cikk szükségességi-arányossági mércét nem tartalmaz, az önvédelem jogának Alaptörvénybe iktatása abból a szempontból mégis jelentős, hogy az alkotmányjogi panasz meg fogja teremteni annak a lehetőségét, hogy – a jogalkotó és a büntetőbíróság mellett – az Alkotmánybíróság is aktív alakítójává váljon a mércék meghatározásának. Az V. cikkből közvetlenül fakad a jogos védelem intézményének Alaptörvény-érintettsége, így nem kérdés, hogy az AB-nek be kell fogadnia ezeket az ügyeket. Az Alaptörvény V. cikke tehát a szituatív jogos védelem alapjait megteremti, de osztva Bárd Károly véleményét a Btk.-ban foglalt védelem csak arra az esetre vonatkozik, amikor a védekezőt éri a támadás, vagyis más védelme esetében vizsgálni kell azt is, hogy élet ellen irányult-e az agresszor támadása.¹³ A Btk. indokolása is ezt támasztja alá, amikor kimondja, hogy „az a személy, akit éjjel támadnak meg, vagy akire fegyverrel támadnak, alappal gondolhatja, hogy a támadás az élete kioltására irányul, és ennek megfelelően választhatja meg a védekezés módját.” Ugyanakkor a törvény normaszövegéből ez nem egyértelmű, ezért osztom Mészáros Ádám kételkedését, amely szerint önmagában a törvény szövegéből nem zárható ki az sem, hogy más védelme érdekében is alkalmazható legyen a védelem.¹⁴*

¹⁰ Bárd Károly: A jogos védelem és az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés alapjogi megközelítéséből. In: Hack Péter (szerk.): Új büntető törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013, 57. o.

¹¹ Bárd i.m. In: Hack Péter 8. o.

¹² Szomora Zsolt: Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben. In: Drinóczi – Jakab (szerk.): Alkotmányozás Magyarországon 2010-2011. I. kötet. Pázmány Press. Budapest-Pécs, 2013. 257-274. o.

¹³ Bárd i.m. In: Hack Péter 59. o.

¹⁴ Mészáros Bűncselekménytani tévelygések...11. o.

A szakirodalomban többen azzal a kritikával élnek, hogy a védekezés, mint alapjog nem felel meg azoknak a követelményeknek, amelyekkel az alapjogok egyébként rendelkeznek. Bárd Károly véleménye szerint, az V. cikk a magánszemélyek számára fogalmaz meg közvetlenül egy alapjogot, holott a harmadik személyekkel szemben az államnak a pozitív kötelezettségének közvetítésével kellene beavatkoznia és védelmet adnia.¹⁵

Az Alaptörvény rögzíti az alapvető jogok összeütközésének feloldásához a legfontosabb szabályt, amelynek értelmében „[a]lapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”¹⁶ Kadlót Erzsébet véleménye szerint éppen emiatt elfogadhatatlan, hogy minimális körültekintés nélkül pusztán törvényi vélelemre alapozva bárki elveheti akár több ember életét is.¹⁷ Meglátásom szerint a személy elleni támadás során a támadónak számolnia kell azzal is, hogy a saját életét teszi kockára, vagyis, hogy támadásának elhárítása során életét vesztheti. Lényegében itt a „támadó viseli a kockázatot” elvről van szó, amely már régóta része volt ugyan a büntetőjogi irodalomnak, és ugyan ellentétben a korábbi törvénytörvénnyel az új Btk.-ban expressis verbis nem került kodifikálásra, a törvény indokolása szerint azonban a jogtalan támadás elhárításának kockázatát a jogtalan támadónak kell viselnie.

Érdemes felidézni a 9/2004. (III. 30.) AB határozatot is, amelyben az Alkotmánybíróság alkotmányosnak találta a rendőrségi törvénynek azt a rendelkezését, amely előírta, hogy a rendőr köteles élete kockáztatásával is megvédeni a közbiztonságot. A rendőr személyes belátásától függ és nem állami kényszerből fakad, hogy rendőr lesz.¹⁸ Véleményem szerint a jogos védelem során a támadó személyes választása a jogsértés, így önrendelkezési joga megmarad. Az már viszont vitathatatlanul fontos kérdés, hogy az önvédelemre hivatkozásul, de a jogos védekezésen túlmutató cselekményre feljogosíthat-e az állam.

III. A jogos védelem határai nemzetközi jogi aspektusból

Az alapvető jogok nemzetközivé válása egyúttal azt is jelenti, hogy a többségi akarat korlátját jelentik.¹⁹ Az Alaptörvény ennek megfelelően tartalmazza, hogy Magyarország biztosítja a nemzetközi jog és a belső jog összhangját.²⁰ Az 1950-ben elfogadott Egyezmény²¹ az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (EEJE) 2. cikke²² kivételt állapít meg az élethez való jog hatálya alól, így nem tekinti jogsértőnek a jogos védelmet (és a végszükséget), ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered.²³

¹⁵ Bárd i.m. In: Hack Péter 58. o.

¹⁶ Alaptv. I. cikk (3) bek.

¹⁷ Kadlót Erzsébet: A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban. In: Hack Péter (szerk.): Új büntető törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013, 83. o.

¹⁸ Sály János – Somody Bernadette: Alapjogok. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 89. o.

¹⁹ Sály– Somody i.m. 26. o.

²⁰ Alaptv. Q) cikk (2), (3) bek. *Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.*

²¹ 58/1998. (X. 2.) OGY határozat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény egységes szerkezetbe foglalt szövegének közzétételéről.

²² *Az élettől való megfosztást nem lehet e Cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered: a) személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében.*

²³ Sály– Somody. 88. o.

Nagy Ferenc arra hívja fel a figyelmet, hogy az egyezmény hatására több európai ország büntetőjogában tilos a vagyon védelme érdekében a szándékos emberölés.²⁴

Bárd Károly több kommentárra is hivatkozva rávilágít arra, hogy amennyiben a jogalkotó a jogos védelem határait túl szélesen vonja meg, úgy az állam nemzetközi jogilag felelőssé tehető, mert az élet védelmét nem biztosítja kellő mértékben törvényhozása útján. Frowein²⁵ meggyőződése szerint, amennyiben az állam joga nemcsak más személy védelmében engedélyezi a támadó megölését, hanem más okból is, úgy ez a már fent hivatkozott EEJE 2. cikkének megsértését eredményezheti.²⁶ Sajnálatos külföldi példa, hogy Rodrigo Duterte a Fülöp Szigetek elnöke már a kampánya során ígéretet tett arra, hogy keményen fellép a drogkereskedőkkel vagy fogyasztókkal szemben és büntetlenséget ígért a civil polgárok számára is, ha fegyvert fognak a bűnözőkkel szemben.²⁷ Ez nyilvánvalóan összeférhetetlen a jogos védelem intézményével és egy európai állam esetében ez a 2. cikkbe ütközne.

Gellér Balázs a jogos védelem kapcsán felmerülő jogi és etikai dilemmák vizsgálatakor a Nemzetközi Hágai Bíróság tanácsadó véleményére hivatkozva kifejti, hogy a nemzetközi viszonyokban²⁸ egy állam alkalmazhat nukleáris fegyvert az önvédelem végső esetében, vagyis nincs olyan abszolút tilalom, amely meggátolhat egy államot, ha a léte forog veszélyben.²⁹

IV. Az emberi méltóság és jogos védelem

A jogos védelem alkotmányos korlátait nem csak az élethez való jog jelöli ki, hanem az emberi méltóság sérthetlenségének alkotmányos garanciája is.³⁰ Az elsőgenerációs jogok között ugyanis ott találjuk a kínzásnak és az embertelen bánásmódnak a tilalmát.³¹ A 11/1992. (III. 5.) AB határozatban az Alkotmánybíróság „[a]z 1944. december 21-e és 1990. május 2-a között elkövetett és politikai okból nem üldözött súlyos bűncselekmények üldözhetőségéről” szóló törvényt vizsgálta és az alkotmányos büntetőjogra hivatkozva elvi érveléssel mutatott rá, hogy *[a]büntető jogszabályok alkotmányosságát nem csupán az Alkotmányban kifejezetten szereplő büntetőjogi garanciákkal kell mérni. A büntetőjogra számos más alapelv és alapjog*

²⁴ Nagy Ferenc: Tanulmányok a Btk. általános részének kodifikációjához. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2005. 108. o.

²⁵ Bárd Károly hivatkozása alapján: Jochen Abr. Frowein/Wolfgang Peukert: EMRK Kommentar. Engel, Kehl/Straßburg/ Arlington, 1996, 29. o.

²⁶ Bárd i.m. In: Hack Péter 59.-60. o.

²⁷ <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/05/kill-drug-dealers-medal-philippines-president-rodrigo-duterte> letöltés ideje 2017. 02.24.

²⁸ A jogos védelemről való „nemzetközi jogi elmélkedés” során érdemes lehet megemlíteni az Észak-Atlanti Szerződést, amelynek 5. cikkelye szerint „[a] Felek megegyeznek abban, hogy az egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek; és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet”. Észak-Atlanti Szerződés 5. cikkely. Kihirdette a Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez történő csatlakozásáról és a Szerződés szövegének kihirdetéséről szóló 1999. évi I. törvény. Teljesen véletlen ugyan, de mégis említésre méltó érdekesség, hogy a Szerződés és az Alaptörvény is az 5. cikkében helyezte el a védekezésre vonatkozó alapvető szabályt.

²⁹ Gellér Balázs: Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre. In: Hack Péter (szerk.): Új büntető törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013, 68. o.

³⁰ Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg. Alaptv. II. cikk

³¹ Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgátságban tartani. Tilos az emberkereskedelem. Alaptv. III. cikk.

is irányadó. Így az objektív büntetőjogi felelősségre nincs külön tiltó szabály az Alkotmányban, az emberi méltósághoz való jogból mégis az következik, hogy alkotmányosan csak a bűnös elkövetőt lehet megbüntetni.

A jogirodalomban van olyan álláspont, amely a szituatív jogos védelem határait meglehetősen tágan értelmezi.³² A szerzők kifejtik, hogy az éjjel lakásba behatoló tolvaj megkínózható lenne, gyakorlatilag bármi megtehető lenne a támadóval szemben a jogos védelem törvényi vélelmére hivatkozással.³³ Mind a hatályos Btk. mind pedig az Alaptörvényre alapítva azonban jogellenes az ilyen cselekmény. Az emberi méltóság abszolút jog, így a kínzás és megalázó bánásmód tilalma semmilyen körülmények között nem lehet jogszerű.

Egy másik megközelítés, a klasszikusnak tekinthető jogi-erkölcsi dilemma, amely a súlyos bűncselekményt elkövető terhelt megkínzása versus más (ártatlan) ember életének összevetése. Gellér Balázs egy 2004-es német emberrablást hoz fel példának, amikor az emberrabló megkínzásának jogellenességét mondta ki a német Alkotmánybíróság.³⁴ Gellér a jogos védelmi szituációt is az emberi méltóság nézőpontjából közelíti meg, amikor úgy érvel, hogy a támadó a saját emberi méltóságát elkezdi erodálni a támadással, így a védekezés már egy feladott emberi méltóság elleni fellépésként értelmezhető.³⁵

V. A védekezés jogának átruházása

A XVII-XVIII. században, a szerződéselméletek azon a gondolkodáson alapultak, hogy az állam létrejöttét megelőzően létezett természeti állapot és az emberek közötti harc eredményezte a szuverén hatalom létrehozását.³⁶ Mivel a szuverén nem képes arra, hogy minden esetben védelmet nyújtson, ezért az egyén számára alapvető jogai védelme érdekében visszaadja a jogérvényesítés jogát.³⁷ A jogirodalomban is elterjedt az a nézet, amely szerint a jogos védelem a társadalom önvédelme, hiszen az állam bűnüldöző hatóságai éppen a jogtalan támadáskor rendszerint nincsenek jelen.³⁸ Ezt a Btk.-hoz fűzött indokolás is rögzíti, amely szerint „[m]inden olyan esetben, amikor az állami szervek e kötelezettségüknek nem tesznek eleget, a megtámadott részére biztosítani kell a védekezés jogát”. Súlyom László is párhuzamos véleményében a természeti állapot visszatérésére hivatkozik a jogos védelem esetében.

Kadlót Erzsébet viszont azt kifogásolja, hogy az élethez való jog, mint abszolút alapjog elismerése mellett az állam az élet és a vagyon elleni támadásoknál igen széles körben lemond az állami kényszer alkalmazásának monopóliumáról.³⁹ Bolyky Orsolya szerint a jogos védelem, nem illeszkedik a hagyományos alapjogok közé, mert mint önvédelem nem az állammal szemben támaszt követelményt, hanem az államhoz tartozó jog átvételét jelenti.⁴⁰ Ez és az ehhez hasonló nézetek véleményem szerint azonban burkoltan azt fogalmazzák meg,

³² Aradi Csilla - Szili-Kis Ádám: Jogos védelem a jogos védelem? In: Belügyi szemle 2014/7-8. 52-89. o.

³³ Aradi - Szili-Kis i.m. 72. o.

³⁴ Gellér Balázs a kényszervallatás kifejezést használja. Azonban véleményem szerint a kényszervallatás kifejezést elméleti síkon úgy kell értelmezni, hogy erőszakot alkalmaznak, hogy a terhelt tegyen *valamilyen*, vagyis *bármilyen* vallomást, így itt kifejezőbb a megkínózni szóhasználat. Gellér i.m. In: Hack Péter 64. o.

³⁵ Gellér i.m. In: Hack Péter 68. o.

³⁶ Paczolay Péter – Szabó Máté: A politikatudomány kialakulása. Korona Kiadó, Budapest, 1996. 75. o.

³⁷ Mászáros Ádám: A védelem jogos, avagy gondolatok egy tanulmány kapcsán. In: Belügyi szemle 2014/7-8. 91. o.

³⁸ Vö. Csemegi Károly Anyagi büntetőjog. In: Csemegi Károly művei. 2. kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1904, 228. o. Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill. Budapest, 1909, 174-175. Edvi Illés Károly: A magyar büntető törvénykönyv magyarázata. I–III. Budapest: Révai, 1909.

³⁹ Kadlót i.m. In: Hack Péter 83. o.

⁴⁰ Bolyky Orsolya: Önvédelemhez való jog és a jogos védelem. In: Ügyészek lapja, 2013/1., 71. o.

hogy a személyt érő támadások elhárításánál elviekben az államnak lenne monopóliuma és ezt a „hatáskörét” engedi át a védekezés időtartamára. Álláspontom szerint ez a fajta „kollektív társadalmi védekezési jog” átruházása inkább az ország külső fegyveres támadásokor értelmezhető. Ha az állam fegyveres ereje nem képe megvédeni a lakosságot, a védekezés büntetlenül megengedett a támadóval szemben. Emellett megjelenik a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetve kizárólagos birtoklására irányuló támadások elhárításánál is. Az Alaptörvény hasonlóan a korábbi alkotmányhoz ugyanis kimondja, hogy „[s]enkinnek a tevékenysége nem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetve kizárólagos birtoklására. Az ilyen törekvésekkel szemben törvényes úton mindenki jogosult és köteles fellépni”.⁴¹ Abban viszont különbözik az Alaptörvény, hogy hozzáteszi azt is, kényszer alkalmazására az állam jogosult.

VI. Egyes védett jogi tárgyak alapjogi szempontból

A jogos védelem keretében védett jogi tárgyak az alkotmányos alapjogok közé tartoznak, így alaptörvényi szintű védettséget élveznek.⁴² Az élethez és az emberi méltósághoz kapcsolódó alapjogok a természetes személyeket illeti meg, ezért a méhmagzatnak bár védelmet biztosít az Alaptörvény, de nem tartozik a személy fogalmába, így a jogos védelem tényállásánál nem jöhet szóba.⁴³

A becsület, mint védett jogtárgy már árnyaltabb problematikát jelent. Ahogyan azt a Csemegi-kódexhez fűzött kommentár is leszögezte, az egymozzanatú becsületsértés (rágalmazás) a sértő kijelentéssel nyomban befejezetté válik, így nincs lehetőség annak elhárítására sem. A Kúria 4/2013-as jogegységi határozatában a jogos védelem korlátjaként sorolja fel, hogy verbális cselekményekkel szemben nem vehető igénybe. Ezzel szemben a szakirodalomban és a joggyakorlatban is elterjedt álláspont, hogy a folyamatos becsületsértéssel vagy rágalmazással szemben jogszerű a védekezés.⁴⁴ Nagy Ferenc szerint, ha a bűncselekmény befejezettsége és a bevégeztsége elkülönül, vagyis a rágalmazás folyamatosnak tekinthető, akkor a védekezés lehetősége fennáll.⁴⁵ Ennek az elkülönülése az időbeli túllépés szempontjából van jelentősége. Szükséges felhívni a figyelmet arra, hogy a jogegységi határozat úgy tűnik korlátozza az Alaptörvény V. cikkben foglalt alapjogot, így csak bízni lehet abban, hogy megmarad a korábbi joggyakorlat.⁴⁶

A magánlakás sérthetlensége az emberi méltósághoz való jog egyik eleme, így felléphet a sértett a jogos védelem alapján ennek az alapjognak a zavarójával szemben is.⁴⁷ A tulajdon (javak) védelme is elhárítható jogos védelemben, ugyanakkor ettől meg kell különböztetni a más jogágak által biztosított jogintézményeket, így például a polgári jogban ismert önhatalmat. Ez utóbbi cselekmények a jogszabály engedélye folytán eredményeznek büntetlenséget.

VII. Zárzó

⁴¹ Alaptv. C) cikk (1) bek.

⁴² Gál Andor: *Individuális jogi tárgyak a jogos védelem szabályozásában*. Állam- és jogtudomány 2016/ 3. 66. o.

⁴³ Gál: *Individuális jogi tárgyak*...71. o.

⁴⁴ Tóth Éva: *Élet, testi épség ellenei bűncselekmények dogmatikai és gyakorlati kérdései a bírói gyakorlat tükrében*. In: Tóth Éva – Belovics Ervin: *A büntetőeljárás segédtudományai II.* Pázmány Press, Budapest, 2015, 192. o.

⁴⁵ Nagy Ferenc: *Tanulmányok a Btk. általános részének kodifikációjához*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2005.104. o.

⁴⁶ Gál: *A Kúria jogegységi határozata*...30. o.

⁴⁷ Gál: *Individuális jogi tárgyak*...77. o.

A jogos védelem témájának vizsgálata nem korlátozódhat kizárólag a büntetőjogi vonatkozásokra. Ennek oka abban kereshető, hogy az alkotmány a jogforrási hierarchia élén áll, ezért az alkotmányjogi, alapjogi érintettség miatt a téma tágabb perspektívából közelíthető csak meg. Így nem kizárólag a jogos védelem alkotmányban való szabályozása a vizsgálat indoka, hanem az is, hogy a támadás összefüggésben van az élethez való joggal és az emberi méltósággal. Különösen a szituatív jogos védelem törvénybe iktatása után megjelentek olyan vélemények is nemcsak a közgondolkodásban, hanem, a jogirodalomban is, amelyek félreértésekre és súlyos visszaélésekre adhatnak alapot, ezért a jogintézmény alkotmányos keretei fontos iránytűként szolgálhatnak nemcsak a jogalkalmazó, hanem mindenki számára egyaránt.

Jelen cikkben többek mellett jómagam is bíráltam Sólyom László párhuzamos véleményét, aki jogon kívülinek nevezte a jogos védelem során az élet elvételét. A kritikai megjegyzések mellett ugyanakkor szükségesnek tartom leszögezni és ezzel a gondolattal zárni dolgozatomat is, hogy Sólyom itt olyan alapvető erkölcsi dilemmát vetett fel, amelyre ő személyesen nem kívánt a jog eszközével válaszolni. Így ebből a nézőpontból az élet szentsége miatt valóban nem a jog terrénuma eldönteni, hogy az embernek joga van-e más ember életét kioltani.